

**Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Βρετανία
τον 19ου αιώνα και τα
κοινωνικο-οικονομικά αίτια που τις προκάλεσαν.**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τον 19^ο αιώνα οι κοινωνίες της Ευρώπης μετασχηματίζονται και η μορφή του έθνους – κράτους καθιερώνεται. Η δημιουργία των εθνικών κρατών προϋπέθετε ορισμένες διεργασίες, μεταξύ των οποίων και την δημιουργία ενός εθνικού συστήματος εκπαίδευσης, ώστε να καλλιεργηθεί η εθνική συνείδηση. (Ράπτης 2000:73).

Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές του τέλους του 19^{ου} αιώνα και η δημιουργία των κρατών – εθνών υποχρέωσαν τις κυβερνήσεις να εφαρμόσουν μια πολιτική που ικανοποιούσε χρόνια αιτήματα της κοινωνίας στην προσπάθεια να ενισχύσουν την εθνική συνοχή, γλώσσα και συνείδηση. Την περίοδο 1880-1914 πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις θέσπισαν την υποχρεωτική και δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση. (Γαγανάκης, 1999:275).

Η θέσπιση εθνικής εκπαίδευσης προκάλεσε προβλήματα στην σχέση κράτους - Εκκλησίας, επειδή ο τομέας της εκπαίδευσης βρισκόταν στην σφαίρα επιρροής της δεύ-

τερης σε μεγάλο βαθμό. Αποτέλεσμα της διαμάχης αυτής ήταν η εκκοσμίκευση της εκπαίδευσης, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, κυρίως στην βιομηχανία και η ένταξη των γυναικών στην παραγωγή, η οποία επέκτεινε την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στις γυναίκες. Παρ'

όλα αυτά διατηρήθηκαν οι εκπαιδευτικές συνήθειες που ήθελαν οι άντρες να έχουν

πληρέστερη εκπαίδευση. Οι νέες εκπαιδευτικές πρακτικές είχαν ως αποτέλεσμα η μείωση του αναλφαριθμισμύ. (Γαγανάκης, 1999:276-277).

Στην μελέτη αυτή θα ασχοληθώ με την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος στην Βρετανία του 19^{ου} αιώνα παρουσιάζοντας την εξέλιξη του μέχρι τις αρχές του επόμενου αιώνα, αναφέροντας στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επέδρασαν σε αυτή.

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ.

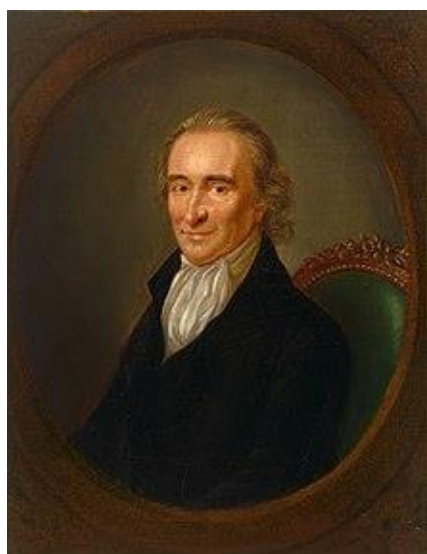
Η καθιέρωση εκπαιδευτικού συστήματος στην Βρετανία καθυστέρησε σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, για περισσότερο από μισό αιώνα. Η πιο εγγράμματη χώρα την περίοδο της μεταρρύθμισης, παρουσιάζεται χωρίς εκπαιδευτικό σύστημα σε όλη την βικτοριανή εποχή, παρ' όλο που ήταν μια χώρα φιλελεύθερη, πρωτοπόρος της βιομηχανικής επανάστασης, κυρίαρχος στην παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων και με υπέρτερο αστικό πληθυσμό από κάθε άλλη χώρα της Ευρώπης το 1850, δημιουργώντας το μεγαλύτερο και περισσότερο ταξικά συνειδητοποιημένο προλεταριάτο. (Green, 2010:324-325).

Η βιομηχανική ανάπτυξη έδωσε την εντύπωση στην τάξη των βιομηχάνων, ότι αυτή θα συνεχίζονταν επ' άπειρω και ότι αυτή θα ήταν πρότυπο για τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Η ανάπτυξη θεωρούσαν ότι οφείλονταν στο ότι το κράτος δεν επεμβαίνει με κοινωνικά ή οικονομικά μέτρα στην ζωή των πολιτών. Πίστευαν επίσης ότι η εκπαίδευση στα σχολεία δεν συνέβαλε στην ανάπτυξη, σε αντίθεση με την εκπαίδευση στα επαγγέλματα. (Συριάτου, 2001:151).

Στην Βρετανία για την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης επέλεξαν διαφορετικά μέσα από τις λοιπές χώρες της Ευρώπης. Χρησιμοποιήθηκαν οικονομικά μέσα παρά κοινωνικά. (Power, 2001:302). Δεν θεωρούσαν ότι η εκπαίδευση είναι απαραίτητη για τον λαό. Έντονη ήταν η εντύπωση ότι αν η παιδεία ήταν προσιτή στα λαϊκά στρώματα, αυτή θα προκαλούσε κοινωνικές εξεγέρσεις, όπως συνέβαινε στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, όταν θα συνειδητοποιούσαν τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Καλλιεργούνταν

μάλιστα η εντύπωση ότι η όποια εκπαίδευση παρέχονταν στο λαό ήταν αρκετή για την ζωή που θα ζούσε έχοντας ως βάση τις κοινωνικές και οικονομικές τους ανάγκες. (Συριάτου, 2001:151-152).

Ιδιαίτερα διευρυμένη ήταν η αντίληψη ότι η παιδεία δεν είναι υπόθεση του κράτους, ούτε θέμα σχολείου, αλλά έχει σχέση με την καταγωγή και την προσωπική καλλιέργεια. Η αντίληψη αυτή δείχνει ότι στην Βρετανία δεν είχε εξαπλωθεί στα διάφορα κοινωνικά στρώματα η έννοια του έθνους, όπως η έννοια αυτή είχε εδραιωθεί στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης μετά την Γαλλική Επανάσταση. (Συριάτου, 2001:153).

Εικόνα 1 Thomas Paine

Βέβαια οι απόψεις του εργατικού κινήματος στο εκπαιδευτικό ζήτημα ήταν διαφορετικές. Αντλώντας επιχειρήματα από δύο δημοφιλή έργα του Thomas Paine (1737 – 1809), *Η Εποχή του Λόγου* και *Τα δικαιώματα του Ανθρώπου* θεωρεί την εκπαίδευση ως «φυσικό δικαίωμα» και υμνεί τον ορθολογικό λόγο για να προβάλλει τα αιτήματα του για αυτή. (Green, 2010:383).

Παραδοσιακή αρχή που εφαρμόζονταν για αιώνες στο θέμα της μάθησης, ήταν ότι «ο καθένας μορφώνεται ανάλογα με τα μέσα που διαθέτει». Αν και οι Άγγλοι είχαν μεγάλη εκτίμηση στην εκπαιδευτική ευπρέπεια και τους άρεσε να επιδεικνύουν την ευρυμάθειά τους, αυτό δεν είχε επεκταθεί και στον απλό λαό, ώστε να θεωρηθεί η εκπαίδευση εθνικός στόχος και ανάγκη. (Power, 2001:302).

Η εκπαίδευση στην Βρετανία, όπως και σε άλλα κράτη, τον 19^ο αιώνα ήταν υπόθεση της εκκλησίας και της οικογένειας. (Συριάτου, 2001:151). Μια κλασική εξήγηση για την καθυστέρηση της δημιουργίας εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι και το λεγόμενο «θρησκευτικό ζήτημα». Η Αγγλικανική Εκκλησία δεν δέχονταν να παραχωρήσει τον έλεγχο της εκπαίδευσης, που θεωρούσε ότι της άνηκε, διότι φοβόταν ότι η εκκοσμίκευση της παιδείας θα δημιουργούσε προϋποθέσεις ενίσχυσης των Σχισματικών. (Green, 2010:325).

Το «θρησκευτικό ζήτημα» όμως είχε και ταξικά χαρακτηριστικά. Η Αγγλικανική Εκκλησία ήταν η θρησκεία του κατεστημένου, δηλαδή των γαιοκτημόνων και των

κρατικών λειτουργιών. Αντίθετα στις τάξεις των Σχισματικών συμμετείχαν μέλη της μεσαίας βιομηχανικής και της εργατικής τάξης. (Green, 2010:327).

Τέλος ο Green (2010) παρουσιάζει ένα επιπλέον λόγο καθυστέρησης της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού συστήματος στην Βρετανία. Ο λόγος σχετίζεται με την ίδια την συγκρότηση του εθνικού κράτους, αν και αυτό δεν είχε ιδιαίτερο ρόλο στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Ο φιλελευθερισμός και η άποψη της ελάχιστης συμμετοχής του κράτους στην λειτουργία της κοινωνίας ήταν παράγοντες που συνέβαλαν στο να αργήσει να συγκροτηθεί εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Σε αυτό συνηγορούσε και το γεγονός ότι η επιτυχία της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης δεν ήταν αποτέλεσμα μιας εκτενούς εφαρμογής της τεχνολογίας για την οποία ένα εκπαιδευτικό σύστημα θα ήταν απαραίτητο. (Green, 2010:329-331).

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.

Η εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος στην Βρετανία μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους με χρονική στιγμή αυτή της κρατικής επέμβασης το 1870 σε αυτό.

1. Πριν την Κρατική Παρέμβαση.

Μέχρι το 1870 δεν υπήρχε δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα και η λαϊκή εκπαίδευση ήταν στα χέρια των φιλανθρωπικών εταιριών. Τα περισσότερα από αυτά τα σχολεία ανήκαν στην *Εθνική Εταιρία της Αγγλικανικής Εκκλησίας* και στην *Εταιρία Σχολείων της Βρετανίας και του Εξωτερικού των Σχισματικών*. (Green, 2010:55).

Τα περισσότερα δημόσια σχολεία είχαν ιδρυθεί τον 14^ο αιώνα και τροφοδοτούσαν

με φοιτητές τα πανεπιστήμια του *Κέμπριτζ* και της *Οξφόρδης*, το πρόγραμμα των οποίων περιελάμβανε μαθήματα αρχαίων ελληνικών, λατινικών και αθλοπαιδιές και όχι αγγλικών, λογοτεχνίας και ιστορίας. Οι απόφοιτοι στελέχωναν την διοίκηση της Αυτοκρατορίας, τις χρηματιστηριακές δραστηριότητες και τα συντηρητικά και φιλελεύθερα κόμματα. Υπήρχαν επίσης *ιδιωτικά σχολεία* όπου σπούδαζαν τα παιδιά των εύπορων εμπόλεων, που χρονολογούνται από τον 8^ο αιώνα, τα οποία διαμόρφωναν τον χαρακτήρα του gentleman στα παιδιά των μεσαίων

και κατώτερων τάξεων. (Συριάτου, 2001:150-151).

Το 1802 με τον «Νόμο του Εργοστασίου» περιορίζονται οι ώρες εργασίας των παιδιών στις δώδεκα από τις οποίες οι τέσσερις πρώτες ήταν εκπαίδευσης σε βασικά μαθήματα και χρηματοδοτούνταν από τον εργοδότη. Η θέσπιση του νόμου θεωρείται η αρχή της κρατικής πολιτικής στην εκπαίδευση. Το 1833 ψηφίστηκε νόμος για την παροχή κονδυλίων για το κτίσιμο σχολείων, ενώ το 1839 ιδρύθηκε ένα συμβούλιο για να επιβλέπει τα εκπαιδευτικά κονδύλια, που θεωρείται ως το πρώτο «Υπουργείο Παιδείας». (Συριάτου, 2001:152).

Τα σχολεία όλων των βαθμίδων, οι εξετάσεις και οι ανώτερες σχολές λειτουργούσαν χωρίς κρατική εποπτεία. Το 1841 ιδρύθηκαν οι πρώτες παιδαγωγικές ακαδημίες και το 1860 μετά από έρευνα ορίστηκε η αμοιβή του δασκάλου να είναι ανάλογη με τους μαθητές και την επίδοσή τους σε μια κρατική εξέταση. Το μέτρο αυτό θεωρείται ως αποκορύφωμα της κρατικής αδιαφορίας. (Συριάτου, 2001:152-153).

Στην προσπάθεια εκκοσμίκευσης της ανώτερης εκπαίδευσης το 1828 ιδρύεται στο Λονδίνο το πρώτο πανεπιστήμιο που δεν βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο της εκκλησίας. Σκοπός του η διεύρυνση της γνώσης στην μεσαία τάξη. Στην Σκωτία τα πανεπιστήμια ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα χρηματοδοτούνται από το κράτος. (Συριάτου, 2001:158)

2. Μετά την κρατική παρέμβαση.

Ο Νόμος Forster έθεσε την εκπαίδευση υπό κρατική μέριμνα το 1870. Προέβλεπε την ίδρυση σχολικών περιοχών και αιρετών αρχών διοίκησης που συνέλεγαν φόρους για την

Εικόνα 2
W. E. Forster (1818 - 1886)

εκπαίδευση. Το 1876 η εκπαίδευση έγινε υποχρεωτική μέχρι τα δέκα χρόνια και το 1899 μέχρι τα δώδεκα. Το 1891 η στοιχειώδης εκπαίδευση έγινε υποχρεωτική και με κρατική επιχορήγηση. Το 1902 το κράτος δημιουργεί δημόσια δευτεροβάθμια σχολεία με τον Νόμο Μπάλφουρ. (Συριάτου, 2001:153).

Τα πανεπιστήμια την ίδια περίοδο διευρύνουν το πρόγραμμα σπουδών τους και περιλαμβάνουν πρακτικά μαθήματα και τις φυσικές επιστήμες. Οι διδάσκοντες είναι ειδικευμένοι στα θέματα που διδάσκουν. Οι φοιτητές δεν διαμένουν στις εγκαταστάσεις τους, ενώ βιομηχανίες χρηματοδοτούν την λειτουργία

τους επειδή θεωρούν την ύπαρξή τους απαραίτητη για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού με τις βιομηχανικές ευρωπαϊκές χώρες. (Συριάτου, 2001:158).

Το 1847 ιδρύονται σχολές για γυναίκες, αρχικά για νοσοκόμες και γκουβερνάντες. Αργότερα ιδρύονται γυναικεία κολέγια και την δεκαετία του 1920 γίνονται δεκτές στα πανεπιστήμια σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα. Στις αρχές του 20ου αιώνα οι κοινωνική σύνθεση των φοιτητών αλλάζει. Μειώνεται ο αριθμός των αριστοκρατών φοιτητών και αυξάνεται αυτών που προέρχεται από την νέα αστική τάξη των εμπόρων και των επαγγελματιών. (Συριάτου, 2001:158).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη συγκροτούνται τα έθνη – κράτη. Απαραίτητο συστατικό τους είναι η απόκτηση από τους υπηκόους τους εθνικής συνείδησης. Στην προσπάθεια αυτή συμβάλει η οργάνωση ενός εθνικού συστήματος εκπαίδευσης. Με την ίδρυσή του η εκπαίδευση περνά από τον έλεγχο της εκκλησίας στον έλεγχο του κράτους.

Στην Βρετανία λόγω των ιδιαίτερων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών χαρακτηριστικών, σε συνδυασμό με τον φόβο ότι η εκπαίδευση των λαϊκών μαζών μπορεί να δημιουργήσει κοινωνικά προβλήματα, η καθιέρωση εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος καθυστερεί σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Έτσι εθνικό σύστημα εκπαίδευσης δημιουργείται για πρώτη φορά το 1870 με τον Νόμο Φόρστερ ενώ μόλις στις αρχές του 20ου αιώνα ιδρύεται δημόσια δευτεροβάθμια εκπαίδευση με τον Νόμο Μπάλφουρ.

Βιβλιογραφία

- Ράπτης Κ. (2000). *Γενική ιστορία της Ευρώπης κατά τον 19ο και τον 20ο αιώνα*, ΕΑΠ, Πάτρα.
- Συριάτου Α. (2001). *Ίστορία και Εκπαίδευση στην Ευρώπη από τον 6ο ως τον 20α αιώνα*, στο *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, ΕΑΠ, Πάτρα.
- Green A. (2010). *Εκπαίδευση και Συγκρότηση του κράτους. Η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στην Γαλλία και τις ΗΠΑ*. μτφρ. Π. Κιμουρζής – Γλ. Μανιώτης, Gutenberg, Αθήνα.
- Power E. (2001). *Η Κληρονομιά της Μάθησης – Ιστορία της Δυτικής Εκπαίδευσης*, στο *Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού*, ΕΑΠ, Πάτρα.